

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Зиёзода Нодири Идибег дар мавзуи «Раванди ташаккулёбии нозоъҳои динӣ – сиёсӣ ва хусусиятҳои онҳо дар шароити ҷаҳони тағйирёбанда» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисоси илмӣ, ки аз рӯи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Таҳқиқоти диссертатсионии Зиёзода Нодири Идибег таҳти унвони «Раванди ташаккулёбии нозоъҳои динӣ-сиёсӣ ва хусусиятҳои онҳо дар шароити ҷаҳони тағйирёбанда» ба таҳқиқи масъалае бахшида шудааст, ки дар замони муосир аҳамияти илмӣ ва амалӣ дошта, ба мавзӯҳои калидии илмҳои сиёсӣ, бахусус ба самти 23.00.02 - Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мувофиқ мебошад.

Муаллиф дар қори худ ба таҳлили нозоъҳои дорони хусусияти динӣ-сиёсӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, онҳоро ҳамчун як нави махсуси равандҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ мавриди омӯзиш қарор додааст. Ин равандҳо дар доираи институтҳо, низоми ва механизмҳои идораи сиёсӣ ва ҳамзамон дар заминаи идеологӣ ва ҷаҳонбинии динӣ ташаккул меёбанд. Ҳамин тавр, мавзуи таҳқиқот на танҳо ба таҳлили падидаи нозоъ ҳамчун воқеаи иҷтимоӣ маҳдуд намешавад, балки он дар контексти таъсири он ба низоми сиёсӣ, бархӯрди манфиатҳо, сиёсати давлат ва равобити дохилӣ ва байналмилалӣ арзёбӣ мегардад.

Дар диссертатсия принципҳои бунёдии амалқарди институтҳои сиёсӣ дар шароити радикалшавии равандҳои идеологӣ ва динӣ, омилҳои мубрами ҷун нақши элитаи сиёсӣ, сиёсатҳои геополитикӣ, мубориза барои нуфуз, иштироки ҷомеа ва гурӯҳҳои манфиатдор дар шароити муосир мавриди таҳлили илмӣ қарор гирифтаанд. Ба вижа, равишҳои баёншудаи муаллиф нисбат ба таъсири глобализатсия, сиёсати абарқудратҳо ва табдилёбии нозоъҳои маҳаллӣ ба даргириҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ бо равандҳои институтсионалӣ ва технологияҳои сиёсӣ алоқамандии мустақим доранд.

Бо назардошти омилҳои зикршуда, метавон хулоса кард, ки диссертатсияи пешниҳодшуда бо ихтисоси илмӣ 23.00.02 – «Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ» пурра мувофиқат дорад ва аз рӯи сатҳи илмӣ, мавзӯгузорӣ ва аҳамияти амалии худ ба талаботи муосири илмҳои сиёсӣ ҷавобгӯ мебошад.

Мубрам будани мавзуи диссертатсия. Дар шароити тағйирёбандаи муосири ҷаҳонӣ, ки бо шиддат гирифтани раванди сиёсишавии дин, авҷ гирифтани радикализм, зуҳури экстремизм ва бархӯрди манфиатҳо дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ ҳамроҳ аст, омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии низоъҳои дорои хусусияти динӣ-сиёсӣ аз аҳамияти вижа бархӯрдор мебошад. Таҳқиқи чунин масъалаҳо танҳо ҷанбаҳои академикӣ надошта, балки дар сатҳи амалӣ низ метавонад барои таҳияи сиёсатҳои пешгирии низоъ, танзими муносибатҳои байниғуруҳӣ ва таҳкими суботи иҷтимоӣ хизмат намояд.

Ҷомеаҳои муосир, бахусус кишварҳои дорои мардуми сермиллату сердин, бо хатарҳои афзояндаи ҷанбаи динӣ гирифтанд, ки метавонанд ба шиддат гирифтани вазъи сиёсӣ, афзоиши ноамниҳо ва ҳатто муноқишаҳои мусаллаҳона сабаб шаванд. Аз ин рӯ, масъалаи муайян намудани заминаҳо, сабабҳо ва хусусиятҳои ташаккули низоъҳои динӣ-сиёсӣ на танҳо барои илмҳои сиёсӣ, балки барои сиёсатмадорон, таҳлилгарон ва сохторҳои идоракунии давлат низ муҳим ва саривақтӣ мебошад.

Мавзӯи диссертатсионӣ, ки ба таҳлили равандҳои ташаккулёбии низоъҳои динӣ-сиёсӣ ва хусусиятҳои он дар шароити ҷаҳони тағйирёбанда бахшида шудааст, дар меҳвари бисёр равандҳои калидии сиёсатшиносии муосир қарор дорад. Ҷаҳони имрӯза шоҳиди дигаргуншавии мазмун ва шаклҳои муноқишаҳо аст, ки дар онҳо омилҳои идеологӣ ва динӣ ҳамчун ангезаи сиёсӣ ва ҳатто воситаи ҳалли муноқиша истифода мешаванд. Аз ин рӯ, зарурати таҳлили амиқи чунин равандҳо, ки робитаи мутақобилаи дин ва давлат, мақоми элитаи сиёсӣ ва таъсири геополитикиро фаро мегиранд, рӯ ба афзоиш дорад.

Тақвият ёфтани омилҳои идеологӣ ва динӣ дар сиёсатҳои дохилӣ ва хориҷии давлатҳо, инчунин таҷрибаи таърихӣ кишварҳои дорои муноқишаҳои тӯлонии динӣ, нишон медиҳанд, ки ин мавзӯ аз нигоҳи назариявӣ, муқоисавӣ ва амалӣ қиммати мубрам ва муҳим мебошад. Дар ин замина, таҳқиқоти Зиёзода Нодири Идибег посух ба як ниёзи воқеии замони муосир дода, заминаи илмӣ барои таҳлили як қатор равандҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ дар кишварҳои исломӣ ва на танҳо онҳоро фароҳам меорад.

Бо дарназардошти омилҳои зикршуда, мавзӯи диссертатсия на танҳо ба масъалаҳои стратегӣ илмҳои сиёсӣ ҷавобгӯ мебошад, балки ҷанбаҳои амалӣ ва дорои аҳамияти татбиқшавандаро низ фаро мегирад, ки аҳамияти илмӣ ва иҷтимоии онро боз ҳам бештар мекунад.

Дарачаи навгони натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд.

Диссертатсияи Зиёзода Нодир Идибег бо пешниҳоди як қатор таҳлилҳо ва хулосаҳои илмӣ нав, ки ба масъалаи ташаккул ва хусусиятҳои низоъҳои динӣ-сиёсӣ дар шароити ҷаҳони тағйирёбанда бахшида шудаанд, дар фазои илмӣ ватанӣ саҳми назаррас мегузорад. Муаллиф бо истифода аз таҳлили муфассали сабабу омилҳои дохилӣ ва хориҷии таъсиррасонанда, тавонистааст тасвири нисбатан ҷадиди равандҳои марбут ба муноқишаҳои дорои заминаи динӣ-сиёсиро пешниҳод намояд.

Аммо аз наовариҳои муҳими ин кори илмӣ, таҳлили мафҳуми «интернационализатсияи низоъҳои динӣ» мебошад. Муаллиф нишон медиҳад, ки дар шароити муосир, муноқишаҳои мазҳабӣ ва идеологӣ дар аксар ҳолатҳо танҳо маҳдуд ба доираи дохилӣ намешаванд, балки бо ворид шудани неруҳои хориҷӣ ва абарқудратҳо ба марҳилаи ҷаҳонӣ табдил меёбанд. Ин мафҳум дар таҳқиқоти сиёсатшиносии ватанӣ то ҳол бо чунин дақиқӣ ва истилоҳи мустақил таҳлил нашуда буд.

Ғайр аз ин, муаллиф бо истифода аз усулҳои муқоисавӣ-таҳлиلى ва таҷрибаи таърихӣ, таъсири мушаххаси омилҳои идеологӣ, динӣ, демографӣ ва геополитикиро дар ташаннучи вазъи сиёсӣ дар кишварҳои исломӣ, аз ҷумла Тоҷикистон, нишон додааст. Ӯ равандҳои муосири радикализатсияи динӣ ва табдили онҳо ба воситаи муборизаи сиёсиро бо таъкиди далелҳои мушаххас таҳлил намудааст, ки аҳамияти татбиқи назарияро низ фароҳам меорад.

Аз ҷиҳати дигар, таҳқиқот бо таҳлили хусусиятҳои вижаи модели тоҷикӣ дар масъалаи низоъҳои динӣ-сиёсӣ низ ғанӣ гардонида шудааст. Муаллиф тавонистааст таъсири омилҳои таърихӣ, фарҳангӣ, анъанавӣ ва идеологиро дар ташаккули нигоҳи иҷтимоӣ нисбат ба масоили дин ва сиёсат нишон диҳад. Ин равиш имконият фароҳам меорад, ки хулосаҳои илмӣ бадастомада на танҳо дорои аҳамияти назариявӣ, балки тавоно барои татбиқ дар амалияи сиёсатгузорӣ бошанд.

Дар маҷмӯъ, навгониҳо, хулосаҳо ва пешниҳодҳои дар ин таҳқиқот баёнгардида ба рушди минбаъдаи дониш дар соҳаи сиёсатшиносии динӣ, таҳлили муноқишаҳо ва идоракунии танишҳои иҷтимоӣ мусоидат намуда, барои ҳимоя як қатор нуқтаҳои илмӣ боарзишро дар сатҳи баланди академикӣ пешниҳод менамоянд. Дар заминаи таҳқиқоти мазкур, заминаҳои нави илмӣ барои таҳияи механизмҳои сиёсати пешгирикунанда ва танзими муносибатҳои байниғуруҳӣ фароҳам омадаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Хулосаҳо ва тавсияҳои пешниҳодшуда дар диссертатсияи Зиёзода Н.И. натиҷаи таҳқиқоти ҳамаҷониба ва дақиқ мебошанд, ки бар асоси таҳлилҳои мукаммали назариявӣ ва таҷрибавӣ таҳия шудаанд. Муаллиф барои таҳқиқи мавзӯ як силсила усулҳои муосири таҳлиро истифода бурда, низоҳои динӣ-сиёсиро аз ҷиҳатҳои гуногун сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ аз назар гузаронидааст.

Таҳқиқот асосан ба таҳлили концептуалӣ, муқоисавӣ ва илмӣ низоҳои динӣ-сиёсӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ ва минтақавӣ равона шудааст. Муаллиф тавонистааст таҳаввулот ва омилҳои таъсиргузorro бо истифода аз далелҳои амиқ ва таҳлили маълумотҳои гуногун аз ҷумла, маълумотҳои расмӣ, санадҳои сиёсӣ ва таҳқиқоти амалӣ баррасӣ намояд. Инчунин ӯ тавсияҳои муфиди сиёсӣ пешниҳод кардааст, ки метавонанд барои коҳиш додани таҳдидҳои ифротгароӣ ва рушди муносибатҳои таҳаммулпазир мусоидат намоянд.

Хулосаҳо ва тавсияҳо ба таври возеҳ ва мантиқӣ асоснок шудаанд ва бо далелҳои қавӣ ва таҳлилҳои пурра дастгирӣ меёбанд. Муаллиф тавонистааст аз назарияи сиёсӣ ва равандҳои воқеии ҷомеа як таҳлили мукамал омода намояд, ки барои доираи васеи мутахассисон ва сиёсатгузaron аҳамияти амалӣ ва назариявӣ дорад.

Тавсияҳои пешниҳодшуда дорои хусусияти татбиқшаванда буда, метавонанд дар амалияи сиёсатгузории давлатӣ ва барномасозии иҷтимоӣ барои таҳкими сулҳу субот, таҳаммул ва ҳамзистии байнидинӣ нақши муҳим бозанд.

Дар маҷмӯъ, хулосаҳо ва тавсияҳои ин диссертатсия бо роҳҳои илмӣ ва мантиқӣ пурра асоснок гардида, барои таҳқиқоти минбаъда ва амалигардонии сиёсати муосири динӣ-сиёсӣ ҳамчун як манбаи бозътимод хизмат мекунанд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо онд ба истифодаи онҳо. Натиҷаҳои ин диссертатсия дорои аҳамияти зиёданд, ки онҳо аз як ҷониб барои рушди илм ва рушди таҳқиқоти соҳаи сиёсатшиносӣ ва соҳаи муносибатҳои байни динӣ ва давлат, ва аз тарафи дигар барои татбиқи амалии сиёсати давлатӣ ва ҳамчунин рушди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ мусоидат мекунанд.

Аҳамияти илмӣ дар он аст, ки диссертатсия як таҳқиқоти фарогир ва систематикӣ пешкаш мекунад, ки дар он “низоҳои динӣ-сиёсӣ” ҳамчун падидаи муосир ва бисёрҷанбаи сиёсӣ таҳлил гардидаанд. Муаллиф барои аввалин бор дар доираи илмҳои сиёсатшиносӣ таҳлили

концептуалӣ ва методологии ин мавзӯро бо истифодаи усулҳои муосири таҳлил ва муқоиса анҷом додааст. Ин тадқиқот заминаи назариявӣ ва методологиро барои таҳқиқоти минбаъда дар ин самт мустаҳкам мекунад ва барои таҳия ва тақмили назарияҳои марбут ба сиёсати зидди ифротгароӣ ва рушди таҳаммулгароӣ асос мегузорад.

Аҳамияти амалӣ ин аст, ки натиҷаҳои таҳқиқот барои қоршиносон, сиёсатгуздорон ва мақомоти давлатӣ манбаи муҳими амалӣ мебошанд. Тавсияҳое, ки дар диссертатсия пешниҳод шудаанд, метавонанд барои таҳкими сиёсати давлатӣ дар самти пешгирӣ ва ҳалли ҷансли низоъҳои динӣ-сиёсӣ ва муқориза бо ифротгароии динӣ истифода шаванд. Ин тавсияҳо имконият медиҳанд, ки сохторҳои давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ ҳамкориҳои мустаҳкамтар барқарор намуда, ба таҳкими суботи иҷтимоӣ ва ҳамзистии ошоништаи ҷомеа мусоидат намоянд.

Аз нуқтаи назар иқтисодӣ, таҳлил ва ҳалли масъалаҳои марбут ба низоъҳои динӣ-сиёсӣ метавонад таъсири манфӣи ин низоъҳоро ба суботи иқтисодӣ қохииш диҳад. Зеро мавҷудияти низоъҳои мусаллаҳона ва ихтилосҳои ҷиддӣ дар ҷомеа ба зарари иқтисодӣ, қам шудани сармоягузорӣ, ҳалалдор шудани равандҳои рушди иқтисодӣ ва қохииш сатҳи зиндагии аҳоли оварда мерасонад. Таҳқиқот тавсия медиҳад, ки бо истифодаи сиёсати самаранок ва таҳаммулпазирии динӣ ва иҷтимоӣ, метавон рушди устувори иқтисодиро таъмин намуд.

Аҳамияти иҷтимоӣ дар таҳкими сулҳу субот, ҳифзи ваҳдат ва пешгирии шиддатёбии низоъҳо мебошад. Натиҷаҳои тадқиқот ба беҳтар қардани фаҳмиши байнидинӣ ва муқолаҳои байни гурӯҳҳои гуногуни ҷомеа қӯмақ мерасонанд ва боиси қохииш шиддат ва эҳсосоти экстремистӣ мегарданд. Ин натиҷаҳо метавонанд дар тарбияи афқор ва рафтори шаҳрвандон, инчунин дар самти рушди фарҳанги таҳаммул ва ҳамзистии ошоништа нақши муҳим дошта бошанд.

Дар маҷмӯъ, натиҷаҳои ин тадқиқот аз нигоҳи илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ аҳамияти назаррас доранд ва метавонанд ҳамчун замина барои таҳия ва татбиқи сиёсати муосири давлатӣ ва сиёсати зидди ифротгароӣ хизмат намоянд.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии илмию амалӣ ва ҳулосаҳои муҳими таҳқиқоти мазкур дар як қатор мақолаҳо ва нашрияҳои илмӣ сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ба таъъ расидаанд. Дар ин мақолаҳо масъалаҳои муҳими марбут ба таҳлили концептуалӣ ва назариявии низоъҳои динӣ-сиёсӣ, омилҳо ва сабабҳои ташаккули онҳо, роҳҳои қилавгирӣ аз паҳншавии ифротгароии

динӣ, инчунин сиёсати давлатӣ дар самти ҳалли чунин ихтилофҳо баррасӣ ва шарҳ дода шудаанд.

Муаллиф дар маҷмӯъ 10 мақолаи илмӣ ба ҷоп расонидааст, ки дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи рӯйхати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мебошанд. Инчунин натиҷаҳои тадқиқот дар конфронсҳо ва ҳамоишҳои илмӣ-амалӣ, аз ҷумла дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ муаррифӣ гардидаанд.

Мутобикати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия. Диссертатсияи пешниҳодшуда мутобиқи меъёрҳо ва талаботи амалкунандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва тартиб дода шудааст. Довталаби илмӣ зимни таҳияи диссертатсия талаботи «Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати диссертатсия»-ро, ки ҷорӣ қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.03.2022, №3 тасдиқ шудааст, пурра ба инобат гирифтааст.

Эродҳо нисбат ба мазмуну мухтавои диссертатсия. Бо вучуди он ки диссертатсияи пешниҳодшуда бо мухтавои бой ва таҳлили илмӣ васеъ фарқ мекунад, баъзе нуқтаҳои зерин метавонанд ҳамчун пешниҳод ё эродҳои сабук арзёбӣ шаванд, ки барои тақмили минбаъдаи тадқиқот ва густариши доираи таҳлил муфид хоҳанд буд.

1. Дар диссертатсия ба таҳаввулотӣ таърихӣ диндорӣ ва омилҳои ташаккули он дар заминаи сиёсати давлатӣ таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир гардидааст, вале таҳқиқи таъсири интернет, шабакаҳои иҷтимоӣ ва технологияи иттилоотӣ ба паҳншавии ақидаҳои ифротӣ ва ташаккули низоъҳо метавонист доираи таҳлилро боз ҳам густурдатар намояд.

2. Масъалаи нақши қудратҳои ҷаҳонӣ (амсоли ИМА, Русия, Чин) дар таҳриқи ғайримустақими низоъҳои динӣ-сиёсӣ дар кишварҳои мусалмоннишин ба таври муфассал ва мустақил таҳлил нашудааст. Бо дарназардошти аҳамияти ин омил дар равандҳои геосиёсии муосир, ишораи возеҳ ва баррасии муқоисавии таҷрибаҳои минтақаҳои гуногун муфид ва зарурӣ ба назар мерасид.

3. Диссертант дар қори худ бархӯрди дақиқ ва муфассалро ба решаҳо ва мухтавои низоъҳои динӣ-сиёсӣ нишон додааст. Ҷиҳатҳои назариявӣ ва методологӣ хуб таҳия шудаанд. Бо вучуди ин, агар дар баробари таҳлили сиёсӣ, таҳлили арзишҳои фарҳангии навини ҷаҳонӣ ва таъсири онҳо ба тағйирёбии фазои динӣ низ дарҷ мешуд, шиддати идеологӣ ва

муковимати арзишҳо дар фазои тағйирёбандаи муосир равшантар инъикос меёфт.

Ин эродҳо хислати тавсиявӣ доранд ва ҷиҳати такмили минбаъдаи тадқиқот ифода ёфтаанд. Онҳо ба мазмуни асосии илмӣ ва сатҳи таҳқиқоти муаллиф таъсири ҷиддӣ намерасонанд, балки онро ҳамчун тадқиқоти муҳими соҳавӣ таъйид мекунанд. Зеро натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур мустақилона аз ҷониби муаллиф ба даст оварда шудаанд, кори илмӣ дорои навгониҳои назаррас мебошад, хулосаҳо ва тавсияҳои муаллиф асоснок ва бозётимоданд. Автореферати диссертатсия мундариҷа ва муҳтавои асосии таҳқиқотро дар бар мегирад.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Зиёзода Нодири Идибег дар мавзӯи «Раванди ташаккули нозоҳои динӣ – сиёсӣ ва хусусиятҳои онҳо дар шароити ҷаҳони тағйирёбанда» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандро ва технологияҳои сиёсӣ ба талаботи бандҳои 32-33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, к ибo қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 (бо тағйири иловаҳо бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.06.2023, №295) тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои сиёсӣ аст.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои сиёсӣ, дотсент,

муовини директори Маркази

тадқиқоти стратегияи назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Шарифзода Л.Ш.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе

Ноҳияи Фирдавсӣ хиёбони Рӯдакӣ, 89

Тел: +992 987 49-10-69

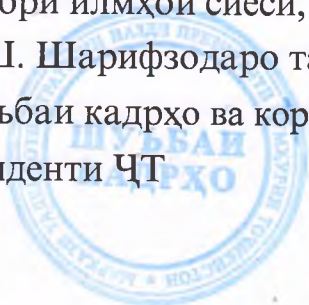
E-mail: slohuti@mail.ru

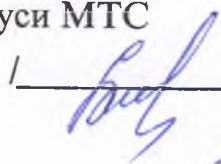
Имзои доктори илмҳои сиёсӣ,

дотсент Л.Ш. Шарифзодаро тасдиқ менамоям,

сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси МТС

назди Президенти ҚТ

/ / Кудратова С.Р.

22.08.2025